

XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARINING IQTISODIY SALOHIYATI TUSHUNCHASI VA MOHIYATI

Erdonov Mukhammadamin Erdon o'gli

Samarqand Iqtisodiyot va Servis Instituti

“Real iqtisodiyot” kafedrası mustaqil tadqiqotchisi

E-mail: erdonovmuhammad@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada xizmat ko'rsatish korxonalarining iqtisodiy salohiyati tushunchasi, mohiyati va uning tarkibiy qismlari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Korxonona, daromad, xarajat, foyda, samaradorlik, salohiyat potensial, tarkib, tizimli, iqtisodiy-strategik, potensial.

Abstract: This article examines the concept, essence and components of the economic potential of service enterprises.

Key words: Enterprise, income, cost, profit, efficiency, potential, content, systematic, economic-strategic, potential.

Аннотация: В данной статье рассматриваются понятие, сущность и составляющие экономического потенциала предприятий сферы услуг.

Ключевые слова: Предприятие, доход, себестоимость, прибыль, эффективность, потенциал, содержание, систематический, экономико-стратегический, потенциал.

Iqtisodiy salohiyatni tahlil qilishning dastlabki manbalarini haqli ravishda milliy boylik va raqobatbardoshlik kabi iqtisodiy kategoriyalarini tadqiq qilishdan boshlash mumkin, ularni o'rganish "iqtisodiy salohiyat" tushunchasining mohiyatini tushunish uchun juda ko'p qimmatli ma'lumotlarni beradi. Milliy boylikning dastlabki hisob-kitoblari 17-asrga to'g'ri keladi (V.Petti), 18-asrdayoq asosiy tushunchalar A.Smit va

A.Turgoning klassik asarlarida shakllantirilgan¹. 19-asrda D.Mill, F.Kene, A.Marshall asarlarida iqtisodiy salohiyatga ta'luqli ko'plab muhim mavzular tadqiq qilingan, ammo ko'plab iqtisodchilarning asosiy tadqiqotlari rivojlangan kapitalistik mamlakatlar milliy boyliklarining aniq hisob-kitoblariga bag'ishlangan. Raqobatbardoshlik kontseptsiyasi siyosiy iqtisod klassiklari tomonidan ham ishlab chiqilgan bo'lib, 18-asrdan boshlab A.Smit ma'lum turdagi mahsulot ishlab chiqarishda, xalqaro ayirboshlashda ishtirok etuvchi mamlakatlardan birining mutlaq ustunligi tushunchasini kiritdi. D.Rikardo bu g'oyalarni qiyosiy ustunliklar nazariyasidan foydalangan holda ishlab chiqdi. Qiyosiy xarajatlar nazariyasi haqiqatda xalqaro mehnat taqsimoti nazariyasining rivojlanishini belgilab berdi. 20-asrda ishlab chiqarish funksiyalari apparati asosida E.Xeksher va B.Olinlar ishlab chiqarish omillari xarajatlaridagi farqlar qiyosiy xarajatlarni hisoblash uchun asos bo'lib xizmat qilishini matematik shaklda ko'rsatdilar. Shu bilan birga, nazariy nuqtai nazardan, ushbu tadqiqotlarning barchasi xalqaro va ichki mehnat taqsimotini korxonalar bo'yicha emas, balki butun sanoat bo'yicha tahlil qilish uchun ishlatilardi.

Raqobatbardoshlik strategiyasi haqida keng tushunchani Garvard maktabi professori Maykl Porterning² asarlaridan olish mumkin, u ushbu konsepsiyaning eng e'tiborga munosib mualliflaridan biri hisoblanadi. U "raqobatbardosh romb" deb nomlangan raqobatdosh ustunlik determinantlari tizimini ishlab chiqdi. Bu tizimdan kelib chiqadiki, ishlab chiqarish omillariga moddiy boyliklar, axborotlar, huquqiy tizim, shuningdek, ilmiy-tadqiqot vositalari kiradi va unumdorlikni oshirish uchun muayyan hududlarda ishlab chiqarish omillari samaradorligi, sifati va ixtisoslik darajasiga nisbatan yaxshilanishi kerak deb ta'kidlaydi. Milliy boylik va raqobatbardoshlikdan farqli o'laroq, iqtisodiy salohiyat nafaqat iqtisodiy rivojlanishning erishilgan darajasini baholash, balki kelajak uchun real imkoniyatlarni aks ettirish imkonini beradi. MDH davlatlarida bu kategoria 70-yillarda, mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi uchun shart-sharoitlar murakkablashgan, ishlab chiqarishning sarf-xarajatlari oshgan, samarali ishlab

¹ Гловели Г.Д. История экономических учений: Учеб. пособие. – М.: ИД Юрайт, 2011. – 742 с.

² Портер М. Конкурентное преимущество. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2006. – 715 с.

chiqarishni ko'paytirish muammosining keskinligi tobora kuchayib borgan vaqtda, ishlab chiqarish resurslari rentabelligining pasayishi, ulardagi xarajatlar hajmi va ulardan olingan natijalar o'rtasidagi tafovutning ortishi natijasida vujudga keldi. Ushbu salbiy holatni o'zgartirish zarurati ishlab chiqarish resurslarini o'rganishga kompleks yondashuvni talab qildi. Iqtisodchilar oldida korxonalarining iqtisodiy o'sishi uchun real imkoniyatlariga umumlashtirilgan baho berish vazifasi qo'yildi. Bunday baholash ilmiy ishlarda, keyin esa amaliyotda "iqtisodiy salohiyat" tushunchasi orqali ifodalana boshlandi³. Yuqoridagilarni umumlashtirish Yangi O'zbekiston iqtisodiyotini barpo etish davrida iqtisodiy salohiyatni o'rganish zarur degan xulosani beradi. Iqtisodiy salohiyat deganda o'zaro bog'liq bo'lgan, ulardan foydalanish iqtisodiy samaraga erishish imkonini beradigan mavjud resurslar turlari to'plami tushuniladi. U korxonalar va tashkilotlarning xo'jalik faoliyatining asosidir. Iqtisodiy salohiyatdan foydalanish darajasi savdo tashkilotining tadbirkorlik faoliyatini muvaffaqiyatli olib borishiga ta'sir qiladi. Demak, resurs salohiyati xo'jalik yurituvchi subyektning iqtisodiy salohiyatining asosi bo'lib, korxonalar salohiyatini aks ettiradi. Shu bilan birga, iqtisodiy salohiyat iqtisodiy samaraga erishishda ifodalangan potentsial imkoniyatlarni amalga oshirishni ham nazarda tutadi. Ushbu bayonotga asoslanib, biz iqtisodiy salohiyatga quyidagi ta'rifni beramiz.

³ Авдеенко В.Н., Котлов В.А. Производственный потенциал промышленного предприятия – М.: Экономика, 1989. – 239 с.